

Najnowszy raport Europejskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA) odnotowuje spadek nowych wykrytych substancji psychoaktywnych (NSP) w Europie. W latach 2014–2015 zgłoszono rekordową ich liczbę w ramach Systemu Wczesnego Ostrzegania, po około 100 w każdym roku. Dane EMCDDA dotyczące 2018 roku wskazują na spadek wykrytych NSP (do 55). Warto jednak zauważyć, że informacje za ostatnie dwa lata (2017 i 2018) wskazują na wzrost liczby wykrytych substancji w dwóch grupach: nowych opioidów i nowych benzodiazepin.

NOWE SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE W EUROPIE

Artur Malczewski

*Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii
Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii*

Według danych z polskiego Systemu Wczesnego Ostrzegania, prowadzonego przez Centrum Informacji KBPN o nowych narkotykach, w 2015 roku doszło do zabezpieczenia jednego opioidu z grupy NSP oraz 74 zabezpieczeń benzodiazepin z tej grupy w Polsce. W 2017 roku było to już 169 zabezpieczeń NSP z grupy opioidów (w 2018 roku niewiele mniej: 154), a w przypadku NSP z grupy benzodiazepin 564 zabezpieczenia (527 w 2018 roku). Widać zatem wyraźnie, iż te dwie grupy NSP zaczęły mieć coraz większe znaczenie we wzroście liczby wykrytych NSP.

Oprócz analizy danych z Systemu Wczesnego Ostrzegania, jednym ze źródeł informacji o skali używania NSP są badania realizowane wśród użytkowników NSP. Badania internetowe pozwalają na dotarcie do osób, które zażywają NSP, ponieważ jednym z głównych źródeł zakupu tych substancji jest internet. Użytkownicy NSP kupują te sub-

stancje zarówno w polskich, jak i zagranicznych sklepach internetowych lub bezpośrednio w kraju, który produkuje NSP, czyli w Chinach. Oprócz omawianego w tym artykule badania, warto wspomnieć o kilku innych pomiarach, które były również realizowane w ostatnich latach.

Badania on-line dotyczące NSP

Międzynarodowe ilościowe badania użytkowników narkotyków za pomocą ankiety on-line w obszarze nowych substancji psychoaktywnych realizowane są co najmniej od kilku lat. Warto wymienić kilka dużych badań, w których wzięło udział ponad dwa tysiące użytkowników NSP. Jednym z pierwszych, w którym uwzględniono pytania dotyczące NSP, było międzynarodowe badanie The Global Drug Survey (GDS), które jest realizowane od siedmiu lat i obejmuje zarówno

legalne, jak i nielegalne substancje. W ostatniej edycji GDS, wykonanej pod koniec 2017 roku, na pytania dotyczące NSP odpowiedziało 65 tys. osób z całego świata. W 2014 roku zrealizowano badanie I-TREND, które dotyczyło wyłącznie NSP. W ankiecie on-line I-TREND przeprowadzonej w Polsce, Francji, Czechach oraz Holandii, udział wzięło 2323 użytkowników NSP: najwięcej z Polski – 1355, a najmniej z Czech – 166. Wyniki badania I-TREND były przedstawione na łamach Serwisu. Ukazała się również publikacja, która jest dostępna w wersji pdf na stronie Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii KBPN (<https://www.cinn.gov.pl/portal?id=1280665>). W 2016 roku przeprowadzono kolejne międzynarodowe badanie on-line z zakresu tematyki NSP pt. „NPS Transnational”. W efekcie przebadano on-line 2110 użytkowników z Niemiec, Węgier, Irlandii, Holandii, Polski oraz Portugalii. W tym badaniu najwięcej respondentów zrekrutowano w Holandii (1190), a najmniej w Irlandii (62 osoby).

Badanie on-line dotyczące NSP

Centrum Informacji KBPN uczestniczyło w międzynarodowym badaniu pt. „Europejska ankieta internetowa na temat narkotyków: wzory używania” (Web Survey), koordynowanym przez Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii. Przedsięwzięcie to było realizowane we współpracy z krajowymi centrami monitorującymi (Reitox Focal Pointami) z 10 krajów (Austria, Belgia, Estonia, Finlandia, Włochy, Łotwa, Litwa, Polska, Luksemburg oraz Cypr). Głównym celem badania było lepsze poznanie wzorów używania narkotyków i NSP w krajach Unii Europejskiej. W ankiecie on-line udział wzięły osoby, które ukończyły 18 lat i w ciągu ostatnich 12 miesięcy zażywały jeden z następujących narkotyków: przetwory konopi (haszysz lub marihuana), kokainę (proszek), ecstasy/MDMA, amfetaminę, metamfetaminę lub „dopalacze” (NSP). Centrum Informacji uczestniczyło w pracach nad ankietą w obszarze NSP. Ankieta on-line była wypełniana pod koniec 2017 roku. W celu dotarcia z badaniem do użytkowników narkotyków i NSP zastosowano różne strategie, główną była promocja ankiety na Facebooku za pomocą krótkich filmów wideo. Niniejszy artykuł przedstawia wyniki dotyczące tylko NSP. W ramach poszczególnych badań krajowych w ankiecie znalazły się lokalne nazwy używane na określenie NSP. Jednakże

nie można wykluczyć, że niektórzy z badanych nie do końca rozumieli termin NSP zawarty w ankiecie. Z innych, wcześniejszych badań, jak I-TREND czy „NPS Transnational”, wynika, że użytkownicy NSP nie stosują tej nazwy. W Polsce używana jest nazwa „dopalacze” lub jej odmiany, jak „dopki” lub/i „research chemicals” (odczynniki do badań chemicznych).

Kto używał NSP?

Do używania NSP kiedykolwiek w życiu przyznało się 9805 badanych (średni wiek 24 lata, mediana 22 lata, 64% mężczyźni), z tego chociaż raz NSP w ciągu ostatniego roku użyło 5436 osób (8,5% wśród osób, które odpowiedziały na pytanie o używanie NSP) – najwięcej w Polsce 990 osób (19,3%), a najmniej na Cyprze – 16 osób (3%). Wśród osób, które zadeklarowały używanie NSP w ciągu ostatniego roku, 57% stanowili mężczyźni, a 1,9% transgender. Średnia wieku badanych wyniosła 22 lata, a mediana 20 lat. Respondenci zostali zapytani o używanie dwóch najbardziej popularnych grup NSP: syntetycznych katynonów i syntetycznych kannabinoidów, i o syntetyczne opioidy – najbardziej niebezpieczne substancje. Ponadto w ankiecie uwzględniono pytanie dotyczące używania innych NSP.

Do używania syntetycznych katynonów (np. mefedronu) przyznało się 6,5% wszystkich badanych (w ciągu ostatniego miesiąca 1,8%; w ciągu ostatniego roku 3,8%), syntetycznych kannabinoidów (np. Spice, Ab-Fubinaca) 10,8% (w ciągu ostatniego miesiąca 2,5%, w ciągu ostatniego roku 4,1%), syntetycznych opioidów 4,4% (w ciągu ostatniego miesiąca 1,7%, w ciągu ostatniego roku 3,1%). Używanie innych NSP (np. 4-FA, PMMA, mCPPP, 2C-B, NBOME) zadeklarowało 8,4% respondentów (w ciągu ostatniego miesiąca 2,3%, w ciągu ostatniego roku 5%). Wśród osób, które kiedykolwiek w życiu używały syntetycznych katynonów, średnia wieku badanych wyniosła 22 lata (mediana 22), więcej wśród nich było mężczyzn 57% (n=4137), a 2% badanych stanowili transgender. W tej grupie największy odsetek stanowili respondenci z Polski (n=1707), a na drugim miejscu badani z Finlandii (n=565). Więcej badanych osób zadeklarowało używanie syntetycznych kannabinoidów (n=6935) niż syntetycznych katynonów (n=4137). Wiek badanych wyniósł 21 lat (mediana 21), a ponad połowę stanowili mężczyźni (61,2%, transgender 1,4%). Najwięcej osób

używało syntetycznych kannabinoidów na Łotwie (n=1148) oraz w Niemczech (n=927).

Używanie syntetycznych opioidów z grupy NSP zadeklarowały 2784 osoby. Średni wiek badanych wyniósł 21 lat (mediana 20). W grupie użytkowników tego typu substancji było 57% mężczyzn i 2,8% transgender. Największy udział osób, które używały syntetycznych opioidów z grupy NSP odnotowano w Niemczech (587) oraz Finlandii (487). Warto zwrócić uwagę, że mimo iż Niemcy nie brali udziału w badaniu, to wypełniali oni ankietę austriacką, w efekcie czego blisko co piąty badany w austriackim kwestionariusz był spoza tego kraju. Ostatnią grupą substancji, której dotyczył blok pytań, były inne NSP, do ich używania przyznało się 5279 osób; średnia wieku wyniosła 22 lata (mediana 21), a rozkład płci wniósł 60% mężczyzn i 1,9% transgender. Najwięcej respondentów było z Polski (883) i Finlandii (716). Analizując wyniki, widać, że najczęściej osób zgłaszało używanie syntetycznych kannabinoidów, co dziesiąty badany kiedykolwiek w życiu. W przypadku używania substancji w ciągu ostatniego roku najczęściej osób zadeklarowało używanie innych NSP (co dwudziesty badany).

W tabeli 1. zostały przedstawione dane dotyczące używania różnych rodzajów NSP w ciągu ostatniego miesiąca. Podstawą opocentowania były wszystkie osoby badane w ramach Web Survey. Wśród badanych największy odsetek zadeklarował używanie syntetycznych kannabinoidów (4,8%), na drugim miejscu badani wskazali inne NSP (4,3%), a następnie syntetyczne katynony (3,3%). Niewiele mniejszy odsetek badanych wskazał na syntetyczne opioidy (3,1%). Analizując badane kraje, warto odnotować, że w połowie krajów największe odsetki deklarowały używanie syntetycznych kannabinoidów – najczęściej w Luksemburgu 8,7%. W Austrii najbardziej popularne były również inne NSP oprócz syntetycznych kannabinoidów (po 5,3%). Z kolei na Łotwie (5,7%), Litwie (5,2%), w Estonii (4,3%) oraz w Finlandii (4%) największe odsetki wskazały inne NSP niż wymienione wcześniej. Jedynie w Polsce syntetyczne kannabinoidy cieszyły się największą popularnością. Był to największy odsetek wśród wszystkich badanych krajów dotyczący używania NSP, który wyniósł aż 13,0%.

Odnosząc się do kategorii „inne NSP”, nie można wykluczyć, że wśród osób deklarujących używanie NSP z tej grupy substancji mogły być takie, które sięgały po niektóre z wymienionych już w ankiecie NSP, np.

po syntetyczne kannabinoidy. Z omawianych badań, jak również z innych badań użytkowników NSP realizowanych w internecie, jak np. I-TREND, wynika, że osoby zażywające NSP biorą je z przypadku albo gdy zdarzyła się taka okazja. Ponadto połowa użytkowników według badania I-TREND nie ma wiedzy na temat bezpiecznej dawki czy skutków działania NSP. Użytkownicy zażywający NSP, którzy kupują tzw. research chemicals¹, powinni mieć wiedzę, jaką substancję przyjmują, ponieważ w przypadku tej grupy narkotyków kupowana jest konkretna substancja. Jednak, jak wynika z analiz najbardziej popularnych tzw. research chemicals kupowanych w najbardziej popularnych sklepach internetowych w Polsce w latach 2013–2014, w co trzeciej próbie wykryto inną substancję, niż była deklarowana przez sprzedawcę, a w Holandii była to nawet blisko połowa kupionych i zanalizowanych próbek.

Najpopularniejsze formy używania NSP

Respondenci byli pytani o używanie poszczególnych form NSP. Bloki pytań dotyczyły oddzielnie używania NSP w postaci mieszanek ziołowych; proszków, tabletek czy kryształów oraz w postaci płynnej. Takie same bloki pytań dotyczyły również innych substancji, jak np. amfetaminy.

Pierwszy blok pytań dotyczył mieszanek ziołowych, pod postacią których najczęściej sprzedawane są syntetyczne kannabinoidy, ale nie tylko. W sklepach oferujących „dopalacze” w mieszankach ziołowych można znaleźć również inne NSP, jak syntetyczne katynony czy nowe opioidy.

Wśród osób, które zadeklarowały, iż zażywały mieszanki ziołowe w ciągu ostatniego roku (n=548), ponad połowa (55,1%) zrobiła to raz lub dwa razy. Mniej niż raz w miesiącu mieszanek używało 11,3% ankietowanych i podobny odsetek sięgał po nie codziennie albo prawie codziennie. Częściej niż raz w tygodniu używało ich 6,6% respondentów.

Największy odsetek badanych palił mieszanki ziołowe w postaci jointów (79,9%), w mniejszym stopniu używano do tego fajki (24,5%). Niewielki odsetek respondentów wykorzystywał do tego fajkę wodną lub tzw. bongs (11,5%). Najmniej popularną formą zażywania było jedzenie (4,1%) i picie (5,4%).

Respondenci byli pytani, w jaki sposób zdobyli mieszankę ziołową, którą zażywali. Najwięcej osób odpowiedziało, że otrzymało lub kupiło ją od znajomych (58,6%). Znacznie mniej osób deklaroowało kupno mieszanek w sklepach stacjonarnych (15,0%) i internetowych (10%). Warto zwrócić uwagę, że 11% kupiło NSP na kryptorynku², jest to podobny wskaźnik do zakupów w internecie. Co czwarty badany zaopatrywał się w mieszanki ziołowe u dilerów (23,5%). Niewielki odsetek badanych przygotowywał je samemu 0,1%.

Nowe substancje psychoaktywne zażywane są również w formie proszków, tabletek czy kryształów. W takiej formie często zażywane są substancje z grupy stymulantów (jak np. syntetyczne katynony), ale nie tylko. Oddzielny blok pytań w ankiecie on-line dotyczył tej formy używania NSP (n=1432). W ciągu ostatniego roku połowa badanych (49,5%) zażywała NSP raz lub dwa razy w postaci proszków, tabletek czy kryształów. Jest to mniejszy odsetek niż w przypadku używania mieszanek ziołowych. Raz w miesiącu używało NSP w postaci proszków, tabletek lub kryształów 23,6% respondentów. Nie codziennie, ale częściej niż raz w tygodniu używało tych postaci substancji 5,2% respondentów. Do sięgania

po nie raz w tygodniu przyznało się 3,9% badanych. Najmniejszy odsetek deklarował częste używanie NSP. Co dziesiąty badany używał codziennie albo prawie codziennie (3,5%), czyli ta grupa była trzykrotnie mniejsza niż w przypadku osób sięgających po mieszanki ziołowe. Przyjrzyjmy się, w jakiej zazwyczaj formie były używane NSP (n=1409). Największy odsetek sięgał po NSP w formie kryształów i proszków (62,1%). Ponad połowę mniejszy odsetek (28,4%) zadeklarował używanie ich w formie tabletek i pigułek (28,4%). W obydwu formach substancje były zażywane przez 14,5% badanych.

Substancje sprzedawane jako proszki, kryształy czy tabletki były zażywane przez respondentów w różny sposób (n=1405). Największy odsetek badanych zadeklarował zażywanie przez wciąganie (60,9%) oraz przez połykanie (56,9%). Co dziesiąty badany mówił o rozpuszczaniu w ustach jako sposobie przyjmowania tego typu NSP (10,1%). W ankiecie pojawiło się również pytanie o używanie NSP w iniekcji. W Polsce czy na Węgrzech w ten sposób przyjmowane są często NSP z grupy stymulantów, w tym przede wszystkim syntetycznych katynonów. 6,5% badanych zadeklarowało używanie NSP w iniekcjach, a niewiele mniej w drodze palenia (6,3%).

Tabela 1. Używanie poszczególnych grup NSP w 2017 roku w ciągu ostatniego miesiąca (boldem zaznaczono najwyższe odsetki w poszczególnych krajach).

		Syntetyczne katynony używane w ciągu ostatniego miesiąca	Syntetyczne kannabinoidy używane w ciągu ostatniego miesiąca	Syntetyczne opioidy używane w ciągu ostatniego miesiąca	Inne NSP używane w ciągu ostatniego miesiąca
Belgia	liczba	57	187	30	139
	%	1,3%	4,3%	0,7%	3,2%
Niemcy	liczba	69	250	239	196
	%	1,7%	6,1%	5,9%	4,8%
Estonia	liczba	18	63	24	87
	%	0,9%	3,1%	1,2%	4,3%
Włochy	liczba	9	126	63	6
	%	0,4%	6,1%	3,1%	0,3%
Łotwa	liczba	49	59	68	197
	%	1,4%	1,7%	2,0%	5,7%
Litwa	liczba	17	37	32	56
	%	1,6%	3,4%	3,0%	5,2%
Luksemburg	liczba	16	107	23	33
	%	1,3%	8,7%	1,9%	2,7%
Austria	liczba	55	133	112	132
	%	2,2%	5,2%	4,4%	5,2%
Polska	liczba	538	222	107	206
	%	13,0%	5,3%	2,6%	5,0%
Finlandia	liczba	112	151	146	151
	%	2,9%	4,0%	3,8%	4,0%
Razem	liczba	998	1445	925	1289
	%	3,3%	4,8%	3,1%	4,3%

Podobnie jak w przypadku mieszanek ziołowych, respondenci byli pytani, w jaki sposób zdobyli NSP w formie proszków, tabletek czy kryształów. Największy odsetek badanych wskazał, iż otrzymał lub kupił je od znajomych (46,4%) – spadek o ponad 10 punktów procentowych w porównaniu do mieszanek ziołowych. O wiele rzadziej osoby kupowały je w sklepach stacjonarnych (10,4%) oraz internetowych (12%). Warto zwrócić uwagę, że 25,1% kupiło NSP na kryptorynkach, co jest ponad dwukrotnie większym odsetkiem niż w przypadku mieszanek ziołowych. Co czwarty badany zaopatrywał się w mieszanki ziołowe u dilerów (27,6%). Niewielki odsetek sam przygotowywał NSP (1,2%).

Badania ilościowe a NSP

W odniesieniu do prezentowanych danych warto zwrócić uwagę, że wyniki badania w podziale na poszczególne państwa należy interpretować z zastrzeżeniem wynikającym, po pierwsze, z różnej, a przede wszystkim niereprezentatywnej próby osób, która wzięła udział w badaniu. Po drugie, wyniki innych badań dotyczących nowych substancji psychoaktywnych, np. ESPAD z 2015 roku, pokazują, że respondenci nie zawsze odpowiadają na pytanie dotyczące NSP zgodnie z intencjami badacza. Według ostatniego pomiaru badania ESPAD z 2015 roku najwyższe odsetki badanych deklarujących używanie NSP odnotowano w Polsce i w Estonii (po 10% wśród 15-16-latków). O ile w Polsce wyniki innych badań dotyczących NSP mogą potwierdzać wyższe od średniej europejskiej wskaźniki używania tych substancji, to w przypadku Estonii dane z monitorowania problemu narkotyków i NSP nie odnotowują dużej skali używania NSP czy problemów związanych z nimi. Wyjątkiem jest używanie opioidów z grupy fentanyli i nowych fentanyli (NSP z grupy opioidów), które jednak w Estonii przyjmowane są przede wszystkim w iniekcjach. W badaniach on-line w niewielkim stopniu uczestniczą osoby zażywające NSP w iniekcjach. Innym przykładem wyzwania w próbie monitorowania NSP jest Irlandia. Według międzynarodowych reprezentatywnych badań Eurobarometr Irlandia znajduje się na pierwszym miejscu w UE z odsetkami na poziomie 22% używania NSP (używanie kiedykolwiek w życiu wśród osób w wieku 15-24 lata) i jest to wzrost

w stosunku do pierwszego pomiaru z 2011 roku o 6 punktów procentowych (16%). Z kolei wyniki badań populacyjnych realizowanych w Irlandii na próbie osób w wieku 15-64 lata odnotowują wskaźniki o wiele niższe od danych Eurobarometru i pokazują na tendencję spadkową w używaniu NSP. Dlatego też dane dotyczące NSP z badań ankietowych warto próbować walidować na podstawie innych źródeł, innych badań czy też na podstawie danych instytucji reagujących na problem, które mają informacje na temat NSP. W omawianym badaniu wzięto pod uwagę dane nie ze wszystkich krajów. Z analiz został wykluczony Cypr z powodu zbyt małej liczby odpowiedzi, jak również dodano odpowiedzi z Niemiec, które uzyskano dzięki badaniu w Austrii, przeprowadzonym przez tamtejszy Focal Point. Warto podkreślić, iż badania on-line wydają się interesującą metodą stosowaną do próby opisu nowej grupy użytkowników NSP, w szczególności osób, które zażywają NSP w drodze palenia, czyli przede wszystkim użytkowników syntetycznych kannabinoidów, ale również wciągających proszki (przede wszystkim syntetyczne katynony). W przypadku używania NSP w drodze iniekcji, jak już to zostało wspomniane, badania on-line mają małą możliwość dotarcia do tych grup użytkowników. Do nich można dotrzeć z pomiarem za pośrednictwem programów redukcji szkód nastawionych na wymianę igieł i strzykawek. Zatem badania on-line nie są w tym przypadku tak cennym narzędziem w rekrutowaniu respondentów do badań, jak to może być w przypadku użytkowników nieiniekcyjnych.

Przypisy

- ¹ W wolnym tłumaczeniu termin oznacza „odczynniki do badań chemicznych”; po zamknięciu sklepów w 2010 roku NSP zaczęto sprzedawać na specjalnych stronach lub podstronach, gdzie były one oferowane jako substancje chemiczne do badań naukowych. Kupujący otrzymywał zatem czystą substancję, a etykieta zawierała wzór chemiczny substancji. W przeciwieństwie do tradycyjnych „dopalaczy”, w przypadku których często nie wiadomo było, co zawierają, tutaj produkt miał nazwę chemiczną sprzedawanej substancji. Dodatkowo można było zakupić substancje w większych ilościach, np. 100 gramów lub więcej.
- ² Przykładem takiego kryptorynku był Silk Road (Jedwabny Szlak) – internetowa platforma aukcyjna działająca w sieci Tor, zamknięta w 2013 roku przez organy ścigania USA. Większość oferowanych przez sprzedawców towarów była nielegalna. Handlowano na niej m.in. narkotykami, co odbywało się za zgodą i wiedzą twórcy platformy (https://pl.wikipedia.org/wiki/Silk_Road#cite_note-11).

Bibliografia dostępna w redakcji.